

TEZAUROUL DE LA VISUIA (SEC. XVI)

ECATERINA TELCEAN

În primăvara anului 1973 în satul Visuia, com. Miceștii de Cîmpie (jud. Bistrița-Năsăud), cu ocazia unor lucrări agricole a fost dezgropat un tezaur compus din 9 obiecte de podoabă din argint aurit: doi cercei globulari, patru ace de păr cu cap sferic, două inele, o aplică, împreună cu 149 monede de argint, care au intrat în colecțiile muzeului din Bistrița sub denumirea de „tezaurul de la Visuia”.¹

Vom descrie, pe rînd, podoabele amintite:

1. **Cercel de argint aurit** (inv. 7436) de formă sferică, cu pandantivi. Veriga de prindere, executată din sîrmă simplă, arcuită, cu un capăt lătit și găurit, se îndoaie în unghi drept străbătînd un tub de 18 mm și sfera cu diametrul mare de 33 mm și se termină printr-un inel ce a ținut un pandantiv, azi pierdut. Atît tubul aflat la partea superioară a sferei, cît și cele două calote ale sferei sînt înfășurate în filigran. Cele două capete și mijlocul tubului, precum și locul de sudare al celor două emisfere sînt marcate de cîte un brîu în relief executat din sîrmă spiralată. Pe brîul în relief de pe mediana sferei se găsesc trei casete cu gheare în care sînt montate trei pietre semiprețioase (alemandine sau pirop). Alipite deasupra brîului în relief și simetric interpușe față de casete, trei urechiușe de sîrmă, prin intermediul unor sîrmulițe și ochiuri de lanț, susțin trei pandantivi compuși din cîte o sferă (ce imită, în mic, sfera centrală) și o plăcuță romboidală. La capătul sferei centrale, veriga de prindere se termină printr-un inel ce susținea un pandantiv asemănător celor de pe mediana sferei. Dimensiuni: înălțimea totală a cercelului: 80 mm; diametrul mare al sferei: 33 mm; diametrul mic al sferei: 27 mm; lungimea tubului: 18 mm; grosimea tubului: 5 mm. (Pl. I/1).

¹ În articolul „Un nou tezaur descoperit la Visuia”, publicat în ziarul „Ecoul” din 22 aprilie 1973, Ștefan Dănilă s-a referit la condițiile în care a fost descoperit tezaurul și a făcut o prezentare generală a acestuia.

2. **Cercel de argint aurit** (inv. 7444) de formă sferică, cu patru pandantivi. Este perechea cercelului descris anterior, cu deosebirea că acesta are toți cei patru pandantivi, lipsind doar una din pietrele montate în casete pe briul median al sferei. Dimensiuni: înălțime totală cu pandantiv: 106 mm; diametrul mare al sferei: 33 mm; diametrul mic al sferei: 27 mm; lungimea tubului: 18 mm; grosimea tubului: 5 mm. (Pl. I/4).

3. **Ac de păr din argint aurit cu cap sferic** (inv. 7439). Format dintr-o tijă ascuțită și un cap decorativ realizat prin sudarea a două emisfere ce prezintă pe linia de sudură a acestora un briu în relief din sîrmă răsucită. Partea inferioară a sferei este neornamentată. Emisfera superioară, puțin turtită, este bogat ornamentată cu granule, pietre semiprețioase și sticle simple montate în casete cu patru gheare și înconjurată de filigran. Imediat deasupra briului în relief, ce marchează sudarea emisferelor, se află un șir de zece granule. Pe un cerc interior mai mic se înșiră cinci casete cu gheare ce conțin: o alemandină, trei sticle simple alb-gălbui (ce vrea să imite cristalul de stîncă); una dintre casete și-a pierdut piatra. În capul acului se află, de asemenea, o casetă ce a conținut o piatră. Casetele sînt înconjurată, fiecare, de cîte două cercuri concentrice executate din filigran perlat, cu cîte trei granule (la casetele marginale) și cinci granule (la caseta din capul acului). Trecerea de la capul sferic la tija acului se face printr-un guler simplu. Dimensiuni: lungimea totală a acului: 105 mm; înălțimea capului, cu guler: 20 mm; diametrul capului: 24 mm; lungimea tijei: 85 mm; grosimea tijei: 2 mm. (Pl. I/2, 2a).

4. **Ac de păr din argint aurit cu cap sferic** (inv. 7442), format prin sudarea a două emisfere, ce au pe linia de sudură un briu în relief din sîrmă răsucită. Emisfera inferioară este neornamentată. Cea superioară prezintă același decor cu al acului cu număr de inventar 7439. În cele cinci casete marginale sînt conținute trei alemandine și două sticle alb-gălbui. În caseta din capul acului este o alemandină. Din ac se mai păstrează doar capul sferic, tija s-a pierdut. Dimensiuni: diametrul capului: 24 mm; înălțimea capului: 19 mm. (Pl. I/3, 3a).

5. **Ac de păr din argint aurit cu cap sferic** (inv. 7438). Un briu în relief din fir răsucit desparte cele două emisfere pe linia de sudură. Partea inferioară a sferei este fără decor. Emisfera superioară este decorată printr-un șir de douăsprezece granule dispuse imediat deasupra șnurului gros ce desparte emisferele. Pe un cerc interior mai mic sînt dispuse patru casete cu gheare, care au conținut pietre. În spațiile dreptunghiulare rămase între casete, patru la număr, este realizat un motiv floral din cîte patru petale alungite, perforat în foița emisferei, cu cîte o granulă în centru. Motivul central, din capul acului, se compune dintr-un motiv floral suprapus. La nivelul inferior este o mică emisferă din care pornesc patru petale de argint (a căror suprafață este incizată cu linii oblice întretăiate) care au între ele la punctul de por-

nire cîte o granulă. Din centrul miciei emisfere se ridică un nou motiv floral compus din patru petale complet desfăcute și care susțin o sferă ce imaginează un boboc de floare nedeschis. Partea inferioară a miciei sfere este din argint aurit, iar cea superioară numai din argint. Trecearea de la capul sferic la tijă se face printr-un guler crestat, imitînd o sîrmă răsucită. Dimensiuni: lungimea totală a acului: 131 mm; înălțimea capului, cu guler: 31 mm; lungimea tijei: 101 mm; diametrul capului: 24 mm; grosimea tijei: 2 mm. (Pl. II/1, 1a).

6. Ac de pîr din argint aurit cu cap sferic (inv. 7437). Din el se păstrează doar tija și partea inferioară a sferei, cea nedecorată. Trecearea de la sferă la tijă se face direct, fără guler. Dimensiuni: lungimea totală a acului: 85 mm; lungimea tijei: 74 mm; înălțimea capului: 11 mm; diametrul capului: 19 mm. (Pl. II/2).

7. Aplică din argint aurit (inv. 7443), de formă rotundă. Privită lateral, aceasta are o formă tronconică. Discul ce constituie baza bijuteriei este executat din foaie de argint, ajurată la margini în formă de frunze bilobate sau inimioare (17 la număr). Tangent discului, sînt așezate două mici trunchiuri de con ce fac corp comun și au la punctul de alipire o casetă cu patru gheare ce conține o alemandină. Motivul central, tronconic, este format dintr-o foaie de argint împărțită în 14 segmente dreptunghiulare, care au la partea inferioară cîte o perforare circulară. La bază și la partea superioară, acest trunchi de con este mărginit de cîte un șnur de sîrmă spiralată. În interiorul șnurului ce înconjoară partea superioară a trunchiului de con se desfășoară motivul decorativ central al aplicii. Suportul motivului este format de patru frunze de argint mărunte, polilobate, ce susțin fiecare cîte o casetă cu patru gheare ce conține o alemandină. Pentru faptul că această podoabă este o aplică pledează cele trei perechi de perforări circulare practicate în marginea ajurată a podoabei, precum și urechiușa de prindere aflată pe dosul acesteia care denotă că obiectul a fost creat pentru a răspunde unei funcționalități, și anume la decorarea pieselor de îmbrăcăminte sau a accesoriilor de această natură. Aplicile, de tactura celei descrise mai sus, erau întrebuințate în recuzita vestimentară feminină (bonetă, manta, cingătoare), sporindu-i aspectul fastuos². Perioada de maximă folosire a aplicilor metalice cuprinde secolele XVI—XVII pentru ca apoi, în secolul al XVIII-lea acestea să iasă din folosința curentă³. Dimensiuni: diametrul mare: 29 mm; diametrul mic: 18 mm; înălțimea: 12 mm. (Pl. II/3, 3a).

8. Inel din argint aurit (inv. 7440), cu veriga și montura turnate împreună. Veriga are secțiune dreptunghiulară. Baza monturii, de formă circulară, și o parte a verigii sînt decorate prin gravare-cizelare cu motive vegetale stilizate. Piatra conținută în chaton-ul monturii, lipită

² Eunta, M., *Tezaurul de la Cetatea de Baltă (sec. XVI)*, în ActaMN, XII, 1975, p. 227; Popescu, M., M., *Podoabe medievale în țările române*, București, 1970, p. 30.

³ Popescu, *Podoabe*, pp. 30—32.

pe un suport de sticlă, s-a pierdut. Dimensiuni : diametrul exterior (inclusiv montura) : 31 mm ; diametrul interior : 21 mm ; diametrul chaton-ului : 18 mm. (Pl. II/5).

9. Inel din argint aurit (inv. 7441), cu veriga și montura turnate împreună. Veriga este triunghiulară în secțiune. Montura circulară și o parte a verigii sînt ornamentate cu motive geometrice și vegetale stilizate, realizate prin tehnica gravării. Chaton-ul monturii conține o rășină de conifere ce a lipit, inițial, piatra care acum este pierdută. Dimensiuni : diametrul exterior, cu montură : 27 mm ; diametrul interior : 18 mm ; diametrul chaton-ului : 13 mm. (Pl. II/6).

Tehnicile de lucru, folosite în confecționarea podoabelor descrise mai sus, sînt : presarea-martelarea în cazul acelor de păr, a cerceilor și aplicii, inelele fiind lucrate prin turnare și gravare.

Presarea este o metodă prin care se obțin podoabele în stare primară, nefinisată. În cazul de față, emisferele, care compun cerceii și acele de păr, sînt obținute prin ciocănirea foiței de argint, cu ajutorul unor dălțițe cu capete rotunjite (poansoane) dintr-un metal moale, de obicei plumb, în dreptul unor adîncituri emisferice făcute într-o placă groasă din metal dur (placa de tăiere). Treptat, foița ia forma acestor adîncituri—emisfera⁴.

În evul mediu au avut o largă răspindire podoabele realizate din cîte două plăci sau emisfere subțiri, sudate la margini. Obiectele executate prin această metodă — de obicei de dimensiuni mari : cercei de tîmplă, diademe, pandantivi — pe lîngă faptul că nu se deosebeau ca înfățișare de cele lucrate prin turnare, prezentau avantajul unei substanțiale economii de metal scump, fiind goale în interior⁵.

Bijuteria obținută prin această metodă era apoi finisată și ornamentată în diferite tehnici. Obiectele de care ne ocupăm în lucrarea de față au fost ornamentate în tehnicile cunoscute și practicate în argintăria medievală : auritul — prin metoda „aurului ars”⁶, — filigranul, granulara și policromarea cu ajutorul pietrelor semiprețioase sau chiar al sticlei simple atașate în casete. Tehnicile filigranării și granularii fac parte din categoria celor ce se execută fără pierdere de metal prețios⁷.

Filigranarea, tehnică de tradiție orientală, ajunge prin intermediul artei bizantine, care o preia și o răspîndește⁸, să fie practică mult în Italia, Peninsula Balcanică, Ungaria și Transilvania, începînd din secolul al XV-lea, atîngînd apogeul în cursul secolului al XVI-lea⁹. Sîrma

⁴ *Ibidem*, p. 12.

⁵ *Ibidem*, pp. 12—13.

⁶ Cipăianu, A. M., *Din istoricul orfevrăriei transilvănene. Acele de păr din tezaurul de la Huedin*, în *ActaMN*. X. 1973. p. 838.

⁷ Popescu, *Podoabe*, p. 13.

⁸ Nicolescu, C., *Argintăria laică și religioasă în țările române (sec. XIV—XIX)*, București, 1968, p. 24.

⁹ Pascu, St., *Mestesugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, București, 1954, p. 203; Vătășianu, V., *Istoria artei feudale în țările române*, București, 1959, p. 447.

de aur sau argint, fin răsucită, era sudată pe fondul bijuteriei, desenind motive geometrice sau florale (în cazul nostru simple cercuri concentrice).

Granulația, ca și filigranarea, își are originea în lumea orientală¹⁰. Micile grăuncioare de aur sau argint — granulele — erau obținute prin topirea unui fir metalic subțire¹¹ și se aplicau pe suprafața bijuteriei cu ajutorul unui praf de sudură¹², singure (în cazul acesta se foloseau granule mai mari) sau în combinație cu filigranul, rezultând filigranul perlat. Acesta constituia una din modalitățile de ornamentare larg folosite în orfevrăria gotică din Transilvania secolelor XV-XVI¹³.

Bijuteriile decorate prin metoda filigranării și granulării erau monocrome. Policromarea se realiza prin încrustarea cu pietre prețioase semiprețioase, perle, emailuri, etc.

Podoabele de care ne ocupăm sînt decorate cu pietre semiprețioase roșii-singerii (alemandine sau pirop) și sticle simple alb-gălbui, montate în casete prevăzute cu cîte patru gheare. Nu este neobișnuită¹⁴ înlocuirea cristalului de stîncă (piatră semiprețioasă din categoria cuarțurilor), cu o sticlă simplă ce-i imită culoarea. În mod curent, se întîlnesc combinații de pietre prețioase și semiprețioase, ca : granate și cristal de stîncă¹⁵, perle, turcoaze și alemandine¹⁶, perle, peruzele și cristal de stîncă¹⁷, etc.

Prin tehnica turnării și gravării sînt realizate cele două inele. Ele pot fi încadrate în categoria inelelor cu montură, grupa celor la care montura este realizată prin turnare împreună cu veriga¹⁸ și a căror folosire este cunoscută și în secolele XIV—XVIII. Din această categorie fac parte atît inelele-pecete utilizate încă în secolele XIV—XV, cît și cele ce au în chaton-ul monturii pietre prețioase sau emailuri¹⁹. Acestea erau produse atît ale atelierelor din vestul Europei, cît și ale celor transilvănene sau locale din secolele XIV—XVI. Inelele produse în atelierile locale se particularizează printr-o relativă masivitate rezultată din procedeul de turnare al monturii odată cu veriga²⁰.

Ca analogii, pentru inelele din tezaurul de la Visuia pot servi cele descoperite la Buda (jud. Buzău)²¹ și Voroneț²² ambele fiind produse ale atelierelor locale și datate în secolul al XVI-lea. Putem considera și inelele din tezaurul de la Visuia ca fiind produse ale unui atelier local, transilvănean, databile în secolul al XVI-lea.

¹⁰ Bielz, I., *Arta aurarilor sași din Transilvania*, București, 1937, p. 20.

¹¹ Popescu, Podoabe, p. 13.

¹² *Ibidem*.

¹³ Nicolescu, C., *Arta metalelor prețioase în România*, București, 1973, pp. 13—41 : Bielz, *Arta*, pp. 17—23.

¹⁴ Rosetti, D. V., *Vestigiile feudale de la Suslănești (jud. Argeș)*, în BMI, 2. 1972. p. 34.

¹⁵ Cipăianu, A., M., *op. cit.*, pp. 660—662.

¹⁶ Popescu, Podoabe, pp. 65—66, cat. 137, fig. 68.

¹⁷ *Ibidem*, p. 51, cat. 50, fig. 20.

¹⁸ Neamțu, E., *Obiectele de podoabă din tezaurul medieval de la Cotul Morii, Popricani (Iași)*, în ArhMold, I, 1961, p. 287. fig. 3/6. 7.

¹⁹ Popescu, Podoabe, p. 26.

²⁰ *Ibidem*, pp. 30—31.

²¹ *Ibidem*, p. 63, cat. 122.

²² *Ibidem*, cat. 123.

Acele de păr descrise în lucrarea de față prezintă mari asemănări cu podoabele de cap similare, descoperite în anul 1882, lângă Huedin²³, și datate în secolele XVI—XVII. De asemenea, în tezaurul descoperit lângă Baia Mare²⁴, datat în a II-a jumătate a secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, un ac este aproape identic cu două dintre cele ale tezaurului de care ne ocupăm. Alte analogii mai găsim la Drégely-Palánk (R.P. Unagrá)²⁵ și Tomașovaț (R.S.F. Iugoslavia)²⁶.

În ceea ce privește aplica din tezaurul de la Visuia, cele mai apropiate analogii le-am găsit în cadrul tezaurului de la Cetatea de Baltă²⁷ și în inventarul unui mormînt dezvelit la Tîrgoviște²⁸, ambele fiind datate în secolul al XVI-lea.

Pentru cerceii sferici, cu pandantivi, ce fac parte din tezaur, nu s-au găsit analogii în secolele XVI—XVII, acestor secole fiindu-le specifice cerceii de dimensiuni mici, cu forme grațioase, cu decor bogat de filigran, granule, pietre prețioase și perle²⁹. Forma și mărimea acestor podoabe ne face să ne gîndim la somptuoșii cercei de tîmplă de tradiție bizantină a căror modă a fost părăsită, treptat, în cursul secolelor XIV—XV³⁰. Totuși, se poate ca acest model mai vechi, cunoscut prin intermediul obiectelor de lux venite pe calea comerțului din atelierele sud-dunărene, să fie executat într-un atelier local, transilvănean, în cursul secolelor XV—XVI, și aceasta din mai multe motive: erau ușori și prezentau avantajul unei mari economii de metal nobil (fiind executați din două emisfere goale în interior) și, în ocaziile cînd erau purtați, aspectul lor era cu adevărat fastuos. Aceeași tehnică de prelucrare este specifică și acelor de păr cu cap sferic, împreună cu care respectivii cercei alcătuiesc un ansamblu armonios.

Recent (primăvara lui 1976), în satul Mititei, comuna Nimigea (jud. Bistrița-Năsăud), s-a descoperit o pereche de cercei, încă în uz, care prezintă izbitoare asemănări cu cerceii de la Visuia (Pl. II/4, 4a). Proveniența acestor podoabe ne este necunoscută. Se știe doar că din vechime (?) acești cercei erau împrumutați, spre a-i purta la costumul de mireasă, fiecărei fete din sat, în ziua nunții³¹. Se pare că astfel de podoabe mai există și în alte sate din împrejurimi. Fără intenția de a da cu ajutorul acestei descoperiri piesele asemănătoare din tezaur, putem constata, totuși, persistența unor forme de podoabe de-a lungul mai multor secole.

23 Cipăianu, A., *op. cit.*, p. 663, p. 654, pl. I, p. 656, pl. III, fig. 1, 2 și 4, 5.

24 Mihalik, J., *A nagybányai ékszerlelet*, în *ArhÉrt*, an. XXVI, 1906, pp. 121 și 125.

25 *ArhÉrt*, an. XII, 1892, p. 33, pl.

26 Köver, B., *Újabb adatok az őtvösség történetéhez hazánkban*, în *ArhÉrt*, an. XVIII, 1897, p. 247.

27 Bunta, M., *op. cit.*, p. 224, fig. 2 și p. 226, fig. 6—7.

28 Chicideanu, I., Georgescu, M., *Un mormînt de la sfîrșitul secolului al XVI-lea descoperit în incinta Curții Domnești de la Tîrgoviște*, în *Chronica valachica*, Tîrgoviște, 5, 1973, pp. 82—83.

29 Popescu, *Podoabe*, p. 20.

30 *Ibidem*, p. 19.

31 Obiectele au fost achiziționate de muzeul din Năsăud, pentru secția de etnografie. Informație Ștefănescu Nicoleta.

În concluzie, analizînd tehnicile de lucru și metodele de ornamente a pieselor ce compun tezaurul de la Visuia, observînd că acestea sînt comune atît cerceilor cît și acelor de pâr și aplicii, considerăm că ele au constituit o garnitură, lucrată de mîna aceluiași meșter. Atelierul este transilvănean — clujean sau chiar bistrițean, dacă ne gîndim la faptul că Bistrița era încă din secolul al XV-lea unul dintre renumitele centre de aurari³².

Avînd în vedere tehnicile de execuție și decor ale podoabelor și servindu-ne de posibilitățile oferite de analogii putem data acest tezaur în secolul al XVI-lea.

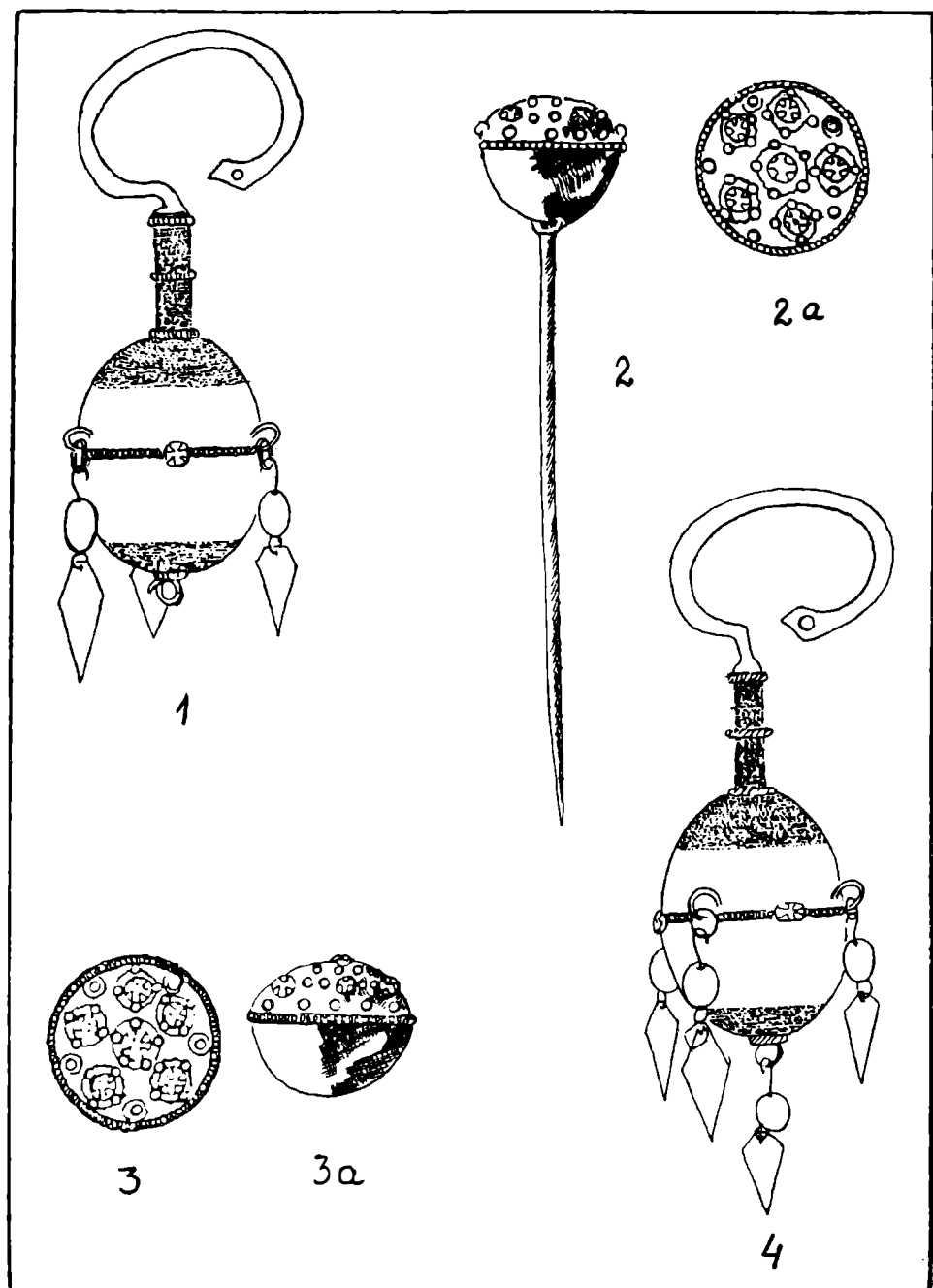
Datarea pieselor în funcție de anii de emisie ai celor 149 monede de argint ce au fost găsite împreună cu podoabele este relativă, cunoscut fiind faptul că giuvaerurile au constituit alături de monede, mijloace sigure de teaurizare, cu permanentă și nescăzută valoare³³, motiv pentru care apăreau, la loc de frunte, și în foile de zestre și în testamentele medievale³⁴.

Determinarea monedelor ce fac parte din tezaur va contribui la stabilirea datei și împrejurărilor în care a fost îngropat tezaurul.

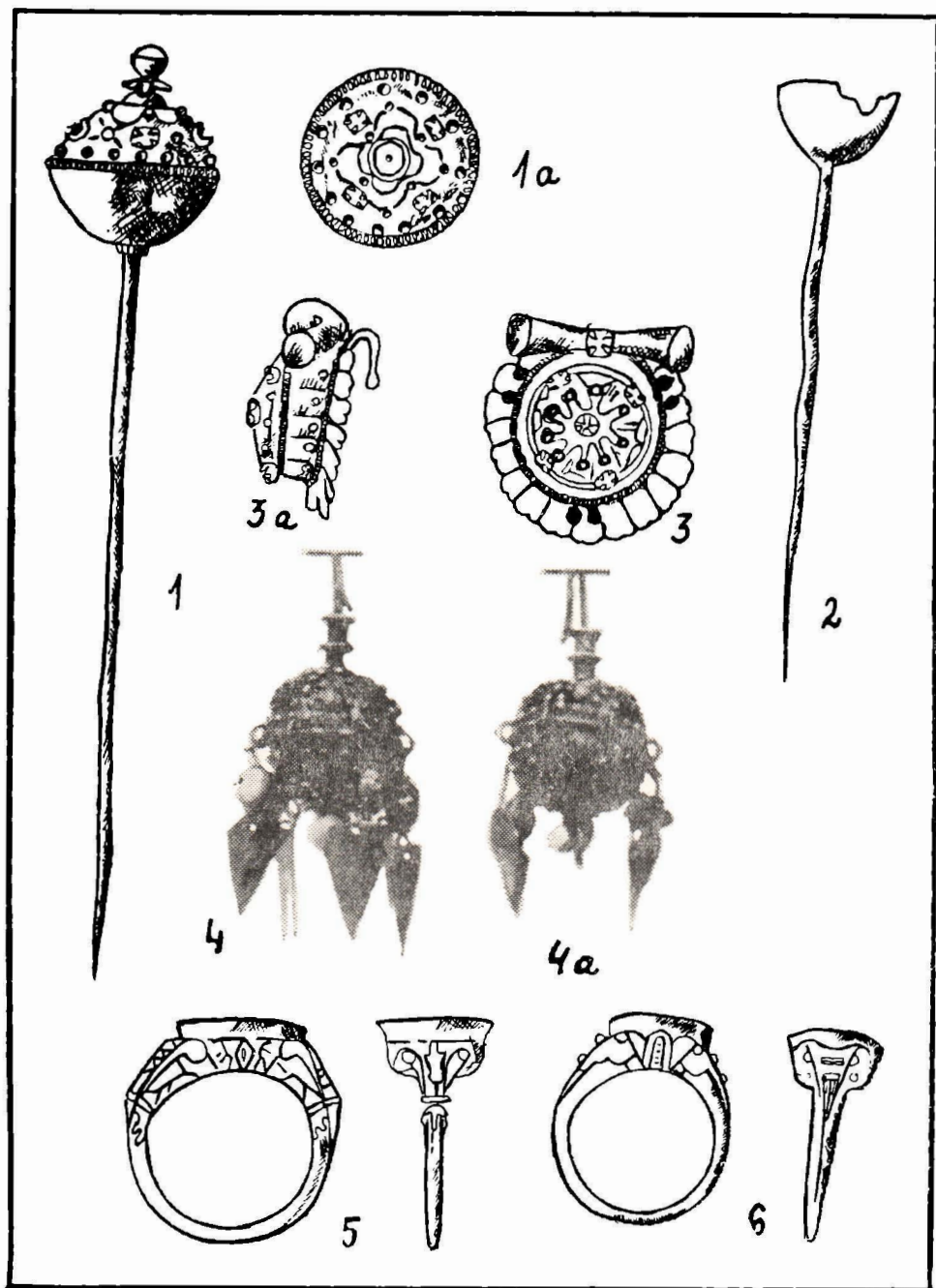
³² Vătășianu, *Istoria artei*, pp. 445 și 865.

³³ Popescu, *Podoabe*, p. 11.

³⁴ Goldenberg, S., *Clujul în secolul XVI*, București, 1958. pp. 92 și 97; Marica, V., *Sebastian Hann*, Cluj, 1972, p. 43.

Pl. I. — Cercei și ace de păr din tezaurul de la Visuiu. Scara : 1/1.

Pl. II. — 1—3, 5—6, Ace, aplică și inele din tezaurul de la Visuia. Scara: 1/1;
4—4a, Cerceii de la Militei. Scara: 1/2.

LE TRÉSOR DE VISUIA (XVI-e siècle)

RÉSUMÉ

En 1973 on a découvert un trésor contenant 9 parures, dont quatre épingles à cheveux, à têtes sphériques, deux boucles d'oreille, globulaires, deux bagues et une applique, dorées et ornées de filigranes, de granules, d'alemandines et de simple verre, trouvées ensemble avec 149 monnaies d'argent.

En considérant la technique dans laquelle les objets ont été exécutés, leur style, ainsi les analogies, on les peut dater dans le XVI-e siècle.